

УДК 37.091.12.011.3:373.3.017.4:745/749

Силко Р.М., Макушенко І.Ю.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПЕТРИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ

У статті підіймається проблема патріотичного виховання молодших школярів засобами народного мистецтва. Тематика дослідження є особливо актуальною в умовах гібридної війни, у яку втягнута держава.

Петриківський розпис обрано засобом патріотичного виховання через його народність, унікальність та всевітнє визнання. Для здійснення патріотичного виховання засобами петриківського розпису є необхідною спеціальна підготовка педагога. Для такої підготовки спеціально розроблена методична система формування готовності майбутніх учителів до здійснення патріотичного виховання молодших школярів засобами петриківського розпису. Розкриваються історичний, мистецтвознавчий, діяльнісний та творчий компоненти методичної системи.

Ключові слова: декоративно-прикладне мистецтво, петриківський розпис, патріотичне виховання.

Оновлення сучасного суспільного життя в Україні потребує формування національно свідомих громадян. Особливого значення набувають культура, мистецтво, власне все те, що духовно звеличує людину. У цих умовах слід замислитись, чи може існувати культура без національного коріння, без генетичної пам'яті, без набутого у віках духовного спадку. У всі часи в Україні традиційна народна культура відігравала роль національної. Тому збереження народної творчості як формотворчої основи етнокультури – одне з основних завдань сучасних українців. Духовна сила нації, її міць, морально-патріотичний потенціал народу залежать від того, наскільки збережені, глибоко усвідомлені й відчуті всі культурні, духовні здобутки минулих століть.

Любов до Батьківщини є однією з визначальних рис кожного справжнього громадянина. Будучи якістю синтетичною, патріотизм включає в себе емоційно-моральне і дієве ставлення до себе та інших людей, до рідної природи, до своєї нації, до матеріальних та духовних надбань суспільства [4, с. 52].

Ідея національно-патріотичного виховання особистості втілена в державних документах, зокрема в Законі України "Про освіту", Державній національній програмі "Освіта (Україна XXI століття)", Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, у Концепції національного виховання та інших державних і науково-методичних матеріалах, що спрямовують оновлення освітньо-виховного процесу в Україні.

Система національно-патріотичного виховання школярів на сьогоднішній день регулюється такими законодавчими документами, як "Концепція національно-патріотичного виховання молоді" (Наказ від 27 жовтня 2009 року № 3754/981/538/49), Наказ "Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді" (від 27 жовтня 2014 року № 1232), Лист МОН "Про методичні рекомендації з патріотичного виховання" (№ 1/9-614 від 27.11.14 року) [5, 6, 7].

Проте основні положення цих документів на практиці не виконуються. Про низький стан патріотичних почуттів учнів початкових та середніх класів свідчать результати соціологічних і педагогічних досліджень [8].

У сучасній педагогічній науці *патріотичне виховання* визначається як історично зумовлена сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної поведінки, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь [2]. У наш час основна увага патріотичному вихованню надається саме як вихованню національному, тобто вихованню в душі ментальності українського народу, його кордоцентризму, потягу до прекрасного і прагнення до гармонії.

Важливе місце у системі засобів формування національної свідомості учнів посідає народне мистецтво, яке унікальним чином інтегрує у собі побутові, мистецькі, педагогічні традиції (Н. Вишнякова, Є. Горунович, С. Діденко, О. Ковальов, С. Коновець та ін.). Своєрідним різновидом українського народного мистецтва є художній розпис, що якнайкраще підтверджує нерозривність становлення окремої людини і людства.

Аналіз педагогічних досліджень свідчить, що декоративному розпису відведено важливе місце у вихованні національної свідомості у сучасній початковій школі (Л. Артемова, О. Батухтіна, Г. Вишнева

А. Грабовська, Е. Горунович, А. Грибовська, Л. Калуська, Л. Сірченко та ін.). Дослідження Н. Ветлугіної, Н. Сакуліної, О. Усової, О. Фльоріної переконують, що ознайомлення з творами народного мистецтва пробуджує в підростаючого покоління яскраві образні уявлення про Батьківщину, її культуру, національний колорит, сприяє вихованню патріотичних почуттів.

Однак поза спеціальною увагою залишилися теоретичні і методичні шляхи використання декоративного розпису саме в аспекті національно-патріотичного виховання. Недостатня увага приділяється феномену традиційності декоративно-ужиткового мистецтва, що акумулює в собі віковий ментальний досвід народу. Потребує вивчення ефективності змісту і педагогічних засобів викладання декоративно-ужиткового мистецтва, теоретичне і методичне забезпечення цього процесу.

Кінцевою метою навчання і виховання є гармонійний розвиток особистості, формування людини, яка б не була відірваною від національних джерел і змогла б стати гідним членом суспільства, відчувати себе часткою нації. Тому соціальне замовлення пред'являє особливі вимоги до підготовки школярів, і одна з умов виконання цих вимог – творчість учителя.

Для виховання національно свідомої особистості учня сам учитель повинен бути патріотом та мати відповідну підготовку для здійснення національно-патріотичного виховання. Таким чином, підвищення якості змісту і методів навчально-виховного процесу на заняттях з декоративно-прикладного мистецтва набуває суспільного значення, а реалізація поставлених завдань зумовлена професійним, ідейним та культурним рівнем вчителя образотворчого мистецтва, від якого залежить доля розбудови народної освіти та її подальший розвиток в галузі національної культури, художньої освіти та національно-патріотичного виховання. Тому компонент готовності учителя до здійснення патріотичного виховання учнів передбачає оволодіння методами поєднання освіти з національним підґрунтям, історією та народними традиціями, збереження та збагачення культури українського народу, прищеплення шанобливого ставлення до звичаїв та традицій, що є невід'ємною частиною нашого минулого.

Метою статті є: обґрунтування методичної системи підготовки майбутніх педагогів до здійснення патріотичного виховання молодших школярів засобами петриківського розпису.

Декоративно-ужиткове мистецтво, розвиваючись протягом багатьох століть, вміщує в собі важливий філософський, політичний, ідейно-моральний та естетичний зміст не одного покоління. Воно є могутнім потенціалом духовності, яка благотворно впливає на формування світогляду, емоцій студентів, їх патріотичних поглядів, переконань, почуттів належності до свого народу й держави.

З патріотизмом органічно поєднується етнічна самосвідомість громадянина. Етнічна самосвідомість підростаючого покоління базується на етнічній ідентифікації, яка вбирає в себе любов до свого народу, віру в його духовні сили її майбутнє, готовність до праці на користь народу; знання та уміння осмислювати його моральні та культурні цінності, історію, звичаї, обряди, символіку.

Методична система підготовки студентів до здійснення патріотичного виховання засобами петриківського розпису має комплексний характер і складається з таких компонентів: теоретично-історичного; мистецтвознавчого; діяльнісного; творчого.

Такий підхід зумовлений структурною складністю самого поняття "національно-патріотичне виховання" й забезпечує комплексний вплив на компоненти самосвідомості особистості. Петриківський розпис виступає тут основним засобом патріотичного виховання, сприяючи формуванню патріотичних почуттів, гордості за приналежність до української національності.

Зупинимось детальніше на кожному з компонентів методичної системи.

Теоретично-історичний. Цей компонент передбачає ознайомлення студентів з особливостями історичного розвитку петриківського розпису, основними його етапами, від зародження до сьогодення. Окремо слід зацентувати увагу на особистостях видатних майстрів петриківського розпису – народних митців. Для них є характерним цілісне фольклорне світовідчуття, представлене крізь призму власної індивідуальності майстра. Простежуючи творчі шляхи всіх поколінь майстрів студенти усвідомлюють еволюцію розпису від місцевого малювання як образотворчого фольклору до сучасного професійного мистецтва. Це сприяє важливому розумінню того, що дійсно національне мистецтво завжди генетично пов'язане з народним фольклором, пам'яттю поколінь та українськими віковими архетипами.

Важливо, щоб студенти усвідомили сутність феномену петриківського розпису, його унікальність у контексті світової культури та власну гордість за "своє". Це – шлях до національного самоусвідомлення, вироблення патріотичних почуттів. Світ офіційно вже це визнав. Адже петриківський розпис українського народного малярства внесено до списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. Ця подія відбулася у 2013 році під час 8-ї сесії Міжурядового комітету з охорони нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, де брали участь 600 експертів з 95 країн світу. За звання цього почесного статусу боролися 780 культурних цінностей з 116 країн світу. А "петриківка" обійшла навіть аргентинське танго й стала першим в історії нашої країни культурним спадком, що завоював подібного статусу.

Мистецтвознавчий компонент. Величезний потенціал для патріотичного виховання міститься у численних творах петриківського розпису, сприймання й аналіз яких є важливим елементом нашої методичної системи.

Петриківський орнамент характеризується передусім як рослинний, переважно квітковий. Він базується на уважному вивченні реальних форм місцевої флори й створенні на цій основі фантастичних,

неіснуючих у природі квітів. Сприймання й аналіз таких орнаментів розкриває непідробну красу української природи та сприяє виробленню любові та дбайливого ставлення до рідної землі.

Твори петриківських майстрів сприяють також виробленню відчуття гордості за українців, своїх співвітчизників. Адже для створення петриківських орнаментів необхідно мати надзвичайно розвинений окомір і дивовижну спритність руки – всі майстри малюють без попередньо наміченого контуру, не користуючись жодним вимірвальним приладом.

Історично, петриківський орнамент володіє власною пластичною мовою, технікою й своїм арсеналом художніх образів. Самий же орнамент бере початок від старовинної традиційної орнаментики, яка широко використовувалась у побуті запорожців, прикрашаючи житла, начиння та зброю. Сприймаючи такі твори, студенти збагачуються технічно й творчо, та прилучаються до віковичної української символіки – закодованого літопису українського народу, з його архетипами та світовідчуттям. Таким чином молодь відчуває себе частиною чогось величного, споконвічного, що у свою чергу сприяє виробленню патріотичних почуттів.

Діяльнісний компонент. Щоб до кінця осягнути чарівний світ петриківки, проникнути ся ним, необхідно оволодіти специфічною технікою виконання розпису, яка також є унікальною.

Починати слід з вироблення навичок виконувати основні елементи (мазки), які є базовими структурними компонентами розпису. Існує близько 20 основних елементів, зі своїми технологічними особливостями, освоєння яких потребує багаторазового вправлення. Після оволодіння основними мазками подальше вивчення петриківського розпису пов'язане з умінням організувати ці структурні елементи в загальну композицію. Починати таку роботу доцільно з аналізу творів визнаних майстрів в аспекті композиції; копіювання основних композиційних прийомів. Подальше освоєння композиційних навичок пов'язане з побудовою різних видів орнаментальних зображень: стрічкових, сітчастих, замкнених, з урахуванням їх композиційних особливостей.

Визначальним для патріотичного виховання у цьому компоненті є його практична цінність, яка визначається кількістю і досконалістю нових трудових операцій, що засвоюються студентами та можливістю їх застосування для оздоблення власного побуту.

Творчий компонент. Важливим компонентом методичної системи є використання здобутих знань, умінь і навичок у власній творчості. Таким чином студент не тільки занурюється у прекрасний світ петриківки, а й стає продовжувачем традицій, носієм зв'язку поколінь, національних архетипів. Це, у свою чергу, є одним з важливих елементів патріотичного виховання – розвиток та примноження традицій, культурних цінностей народу.

Провідними *принципами* побудови методичної системи є такі: свідомості, етнізації, історизму, європеїзму, народності, гуманності й демократизму, природовідповідності, культуровідповідності, працьовитості, самодіяльності, творчості, активності й ініціативності.

Для реалізації зазначених принципів передбачено використання таких *методів* навчання та виховання: розповідь, бесіда, пояснення, інструктаж, мистецтвознавчий аналіз, колективне обговорення, педагогічний малюнок, навчальні та ігрові вправи, демонстрування технічних прийомів виконання, стимулювання творчої діяльності, художніх проєктів, електронно-інформативні та поліекранні методи.

Змістом навчання виступає сам петриківський розпис, з його історією, видатними майстрами, унікальною технікою та художніми образами.

Реалізація такої методичної системи можлива у вигляді циклу спеціальних занять у межах курсу "Декоративно-прикладне мистецтво", або у вигляді окремого спецкурсу "Мистецтво петриківського розпису" навчального плану студентів-педагогів.

В результаті реалізації методичної системи відбувається оволодіння майбутніми педагогами змістом, формами, методами і прийомами здійснення патріотичного виховання молодших школярів засобами петриківського розпису на основі усвідомлення його важливості й унікальності для української культури.

Отже, важливу роль у патріотичному вихованні дітей та учнівської молоді відіграє педагог, його особистий приклад, його погляди та практичні дії, що мають бути взірцем для наслідування. Якість виховного процесу напряму залежить від рівня підготовленості педагогів; використання різноманітних методів і форм; знання і вміння врахування вікових й психологічних особливостей дітей; відвертості, емоційності, оптимізму та активної патріотичної позиції вчителя.

Подальшого вивчення потребують позакласні форми патріотичного виховання молодших школярів засобами народного декоративно-прикладного мистецтва.

Використані джерела

1. Бех І.Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І.Д. Бех, К.І. Чорна. – Київ, 2014. – 29 с.
2. Гарнійчук В. Поняття "патріотизм" у сучасній педагогічній теорії [Електронний ресурс] / В. Гарнійчук // Вісник Харківського національного університету: [збірник наукових праць]. – 2008. – Вип. 21. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/>.
3. Жаровська О. П. Національна свідомість як складова патріотичного виховання студентів педагогічних університетів / Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 1. – С. 233–242.

4. Кошіль М. Народне мистецтво – джерело національного виховання / М. Кошіль // Рідна школа. – 2000. – №6. – С.52-54.
5. Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерство освіти і науки України, Міністерство оборони України, Міністерство культури і туризму України від 27 жовтня 2009 року № 3754/981/538/49 "Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання молоді". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kadrovik01.com.ua/regulations/2340/2585/2586/2588/293471/>
6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 27 жовтня 2014 року № 1232 "Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kadrovik01.com.ua/regulations/2340/2585/2586/428465/>
7. Про методичні рекомендації з патріотичного виховання Лист МОН № 1/9-614 від 27.11.14 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/44204/
8. Чупрій Л. Патріотичне виховання в Україні: стан і перспективи / Л.В. Чупрій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sd.net.ua/2009/11/05/patrotichne_vikhovannja_v_ukran_stan_perspektivi.html

Sylko R., Makuschenko I.

FORMATION OF READINESS OF FUTURE TEACHERS TO THE PATRIOTIC EDUCATION OF JUNIOR PUPILS BY MEANS OF PETRYKIVKA PAINTING

The article touches the problem of the Patriotic education of young pupils by means of national art. A theme of research is particularly urgent in terms of hybrid war in which the state involved.

Petrykivka painting is chosen as a means of the Patriotic education because of its nationality, uniqueness and global recognition. To carry out the Patriotic education by means of Petrykivka painting it is important to have a special teacher training. For this preparation the methodical system of readiness of future teachers to the Patriotic education of younger pupils by means of Petrykivka painting was specially developed. Predicative components of methodical system of training as historical, art historical, active and creative. The implementation of these components contributes to the formation of readiness of students to carry out Patriotic education of younger students. All methodological components of the system are interrelated and complement each other. Also presents the principles, forms and methods of implementation of this methodological system.

The implementation of such a methodical system is available in a series of special lessons within the course "Arts and Crafts", or as a separate course "Art of Petrikivka painting " in curriculum students-teachers. The result of that methodical system is mastering future teachers content, forms, methods and techniques of the Patriotic education of primary school children by means of Petrikivka painting based on awareness of its importance and uniqueness of the Ukrainian culture.

The important role in the Patriotic education of children and youth plays teacher, his personal example, his views and practical steps to be role models. The quality of the educational process depends on the level of training of teachers; using various methods and forms; knowledge and skillful consideration age and psychological characteristics of children; openness, emotional, optimistic and active patriotic position of teacher. The content of the study is the Petrikivka painting, with its history, famous artists, unique technology and art images

Key words: *applied art, Petrykivka painting, Patriotic education.*

Стаття надійшла до редакції 11.04.2015